

Kulttuurin ja historia-tieteen äärillä

Kulttuurihistoriallinen katse. Toim. Heli Rantala ja Sakari Ollitervo. Cultural History – Kulttuurihistoria 8, k&h, Turun yliopisto, Tampere 2010. 407 s.

■ Turkulaisesta kulttuurihistoriallista koulukunnasta vaikuttuneet tutkijat ovat koonneet kiinnostavan teoksen *Kulttuurihistoriallinen katse*. Aivan turhanaikaisia teemoja kirjan aiheeksi ei ole kerätty. Mitä on kulttuuri ja mitä on kulttuurihistorian tutkimus? Kirjoittajat ovat ottaneet tehtäväkseen valottaa kulttuurihistoriallisen tutkimuksen tilaa sekä sitä, mitä teoreettisia ja metodologisia ratkaisuja alan keskustelussa on viime aikoina tarjottu.

Kaikkiaan kahdeksantoista tutkijaa luovat kulttuurihistoriallisia katseita kuudessatoista artikkelissa. Kukin kirjoittaja ansaitsisi pääajatuksensa tulla tässäkin esitellyksi mutta sel- laista ei tila suo. Kirjan vahvin

osa sisältyy mielestäni ensimmäiseen osaan ”Mitä on kulttuuri”. Käsitellyt asiat kuvaavat kulttuurihistorian aiheita laajemmin historiatieteellisen tutkimuksen yleisiä näkökohtia. Kulttuurin ja kulttuurihistorian määritelmistä kirjoittavat Heli Rantala, Kari Kallioniemi, Kimi Kärki, Anne Ollila, Harri Kiiskinen ja Riitta Laitinen. Oleellisia huomiota tästä teemasta löytyy niin ikään Marjo Kaartisen ja Marja Tuomisen artikkeleista kirjan muissa osissa. Lähtökohtia pohtiessa käy ilmi, että enempää lähdeaineisto kuin metodologia eivät määrittele tutkimusalaa kulttuurihistoriaksi.

Inhorealisisempi tarkastelija olisi voinut pohtia myös sitä, että tieteenalan määritelmiä ja periaatteita säätelevät paljon tieteen valtapoliittiset, institutionaaliset ja kulttuuriset seikat, vaikka niitä on tutkittu perin vähän edes yksittäisillä oppialoilla. Ehkäpä juuri institutionaaliset sovinnaisuudet määrittävät yhden tutkijan työn kulttuurihistoriaksi, toisen sosiaali- tai aatehistoriaksi ja kolmannen joksikin muuksi. Riitta Laitinen viittaa asiaan toteamalla, että tiede tuotetaan käytänteinä, jotka eivät selviä tutkimalla pelkästään tieteellistä diskurssia (s. 112).

Kirjan muissa osissa artikkelit ovat teemoiltaan rajallisia mutta eivät huonompia. Ne esittelevät erilaisia lähtökohtia eri aihepiireissä. Marja Tuomisen artikkeli ”Pohjoisen kulttuurihistoriasta” eli lähinnä siitä, miten Lapin historiaa on ymmärretty, karttaa viisaasti tarpeetonta konstikkuutta ja katteetonta teoretointia. Sitä vastoin artikkelin huomiot ovat lyijyn painavia todistamaan kulttuurintutkimuksen, ideologian ja vallan suhteista. Historiankirjoituksen länsieurooppalaiset paradigmat ovat hylkineet lähtökohdilleen vieraita asioita, ja erilaisuuksien ymmärtäminen on jäänyt kapeaksi. Poliitiikkaan kirjoittaja ei pelkää johdatella; hän toteaa, että uudenlainen ”emansipatorinen” tutkimusote tarvitaan Lapin ”mentaalisen jälleenrakennuksen” puolesta (334).

Poliittisen ohjelman sijasta se voi tarkoittaa pyrkimystä tasapuolisuuteen ja omien lähtökohtien rehelliseen itseymmärrykseen. Aivan kuten vanhastaan, myös kulttuurihistoriallisen tutkimuksen uusia koulukuntia ovat värittäneet ideologiset motiivit. Vallasta ja vastarinnasta puhutaan tämänkin kirjan useissa artikkeleissa. Suoranaisena taisteluohjelma-

na se on Kari Kallioniemen ja Kimi Kärjen artikkelissa, jossa halutaan jatkaa angloamerikkalaisten cultural studies -virtausten ohjelmia. Anne Ollila kirjoittaa, että objektiivisuuden korostaminen viittaa tutkijan haluttomuuteen arvioida tieteellisiä lähtökohtiaan (74). Näinkin usein on ollut ja on. Kuulun silti niihin vanhanakaisiin tutkijoihin, jotka katsovat, että jonkinlainen tasapuolisuuden vaatimus tieteelliselle tutkimukselle on tarpeen. Tottahan silti on, että myös talousteorian malleista näytetään usein valittavan sen mukaan, onko tutkija vallan vai vastarinnan tutkija.

Vaikeimmat ristiriitaisuudet näyttävät kuitenkin liittyvän ontologisiin ongelmiin eivätkä poliittisiin ohjelmiin. Tarkoitetaanko kulttuurilla jotakin yleistä ihmislajin järjestelmää, jolla on yhteisiä piirteitä vaikkakin erilaisia muotoja, ja voiko tuon järjestelmän ymmärtää jonkinlaisena kokonaisuutena? Onko olemassa toisaalta jokin erityinen sosiaalisen piiri omine sääntöinen ja merkityksinen ja toisaalta kenties oma kulttuurisen piiri? Vieläpä pitää miettiä, onko olemassa jokin merkityksenannon taso, joka käy ylitse niin sosiaalisen, kulttuurisen kuin esimerkiksi taloudellisen vaikutusalueen. Olen taipuvainen ajattelemaan, että tavalla tai toisella merkityksenanto leimaa kaikkea inhimillistä olemassaoloa mutta tästäkin tietysti vasta kysymykset alkavat.

Ihan omansa on sen sanominen, mitä kulttuurihistoria on tutkimuksena tai tieteenalana. Voidaanko kulttuurihistoriallisen tutkimuksen lähtö-

kohtia erottaa millään yksiselitteisellä tavalla muusta historian tutkimuksesta? En usko, eikä tämäkään teos muuttakaan kantaani. Yhdenmukaisten määritelmien sijasta kirjoittajinkin todistelevat päinvastaisesta. Aikaisempien elitististen tai sellaiseksi ajateltujen lähtökohtien sijasta korostetaan loputonta moninaisuutta ja erilaisuutta sekä sitä, että yläluokan, säätyläisten ja keskiluokan lisäksi myös muut ihmiset ovat päässeet tutkimuksen kohteeksi.

Määritelmien tasolla tästä näyttää seuranneen vain se, että sosiaalishistoriallisen, kulttuurihistoriallisen ja esimerkiksi aatehistoriallisen tutkimuksen rajat ovat sekoittuneet pahemmin kuin veteen piirrettyt viivat. Ainakin sosiaalishistorialla ja uudella kulttuurihistorialla onkin paljolti yhteiset juuret. Metodologiat eivät ole sidottuja yhteen näkökulmaan eivätkä näkökulmat vain tiettyihin metodologisiin ratkaisuihin.

Kenties omimmillaan monet kulttuurihistorialliset lähtökohdat voisivat olla joidenkin inhimillisen elämän erikoisempien piirteiden selvittämisessä. Melankoliasta kirjassa on Kirsi Tuohelan kiintoisa artikkeli. Marjo Kaartinen esittelee Judith Butlerin ansiosta tutuksi tulleen abjektion käsitteen. Se tarkoittaa iljettäväksi tulemista tai sellaisen ilmiön syntymistä mielessämme. Suomen kielellä se lienisi kuitenkin lähempänä inhoa. Kaartinen tutkii kokemuksia naisten rintasyövästä uuden ajan alussa. Abjektio on ruma nimi mutta käsite on ajatukseltaan tärkeä. Tutkijat pohtivat harvoin pahuuden,

pelkojen ja historian kauheuksien laajempia piirteitä ja merkityksiä.

Vaikeaan aihepiiriinsä nähdessä kokoelma on yhtenäinen. Se on myös huolellisesti ja hyvin toimitettu. Jokusen huomautuksen rohkenisin tehdä. Tulevan keskustelun kannalta kenties mainittavimmaksi jää se, että kirjassa ei viitata evoluutiobiologian, evoluutiopsykologian tai muiden luonnontieteellisesti suuntautuneiden ihmistieteiden näkökohtiin. Nekin ennen pitkää puhuttanevat jopa paatuneimpia humanisteja, ja kulttuuritutkimuksen lähtökohtien kirjo kasvaa entisestään.

Toinen seikka koskee yksilön merkitystä tutkimuksen teorioissa ja elävässä elämässä. Kirjassa on mukavasti käsitelty asiaa omassa artikkelissaan, ja aiheita sivuavat myös Hanne Koivisto ja Hannu Salmi. Nykyinen tutkimustilanne viittaa kuitenkin siihen, että historian ja kulttuurin tutkijat joutuvat palaamaan asiaan paljon kovemmin äänenpainoin. Paikoin kirjasta käy ilmi sekin, että yksilöllisyyden ajatellaan edelleen syntyneen länsieurooppalaisten ihmisten mielisä joskus myöhäiskeskiajalla tai uuden ajan alussa, mutta nämäkin teoriat ovat joutuneet mietintään.

Suomen Turussa uuden kulttuurihistorian perustuksia on rakennettu vankasti. Vuosikymmen sitten Kari Immonen ja Maarit Leskelä-Kärki toimitivat kokoelman *Kulttuurihistoria. Jobdatus tutkimukseen* (2001). *Kulttuurihistoriallinen katse* jatkaa turkulaisten ja nyttemmin myös rovaniemeläisten asiaa. Kun edellinen teos

oli vielä melko lailla erilaisten lähtökohtien artikkelikokoelma, jälkimmäisessä yksimielisyys erilaisuudesta ja sellaista yksimielisyyttä tukevat teoreettiset ja keskenään ristiriitaiset näkökannat kuitenkin paradoksaalisesti tekevät teoksesta paljon yhtenäisemmän. Niinpä tuntuu kuin askel eteenpäin olisi taas otettu. Teos, jolla on hieman utuinen nimi, on myös hieman vaikea mutta sellaisia tieteelliset teokset voivat olla. Kirjalla on silti antinsa suuren yleisönkin valistuneille lukijoille, sillä monia näkökohtia esitellään ensimmäisen kerran kootusti suomeksi.

Marko Nenonen